

اندیشنامه سیاست خارجی (۴)

جنگ اقتصادی آمریکا علیه ایران

چشم انداز و راهکارها

ویرایش دوم

مؤلف:
رضا رحمتی

کلن هاتفا بین‌المللی انتشارات
www.BORHAN.ir

سرشناسه : رحمتی، رضا، ۱۳۶۵ -
 عنوان و نام پدیدآور : جنگ اقتصادی آمریکا علیه ایران؛ چشم انداز و راهکارها/مؤلف رضا رحمتی.
 وضعیت ویراست : ویراست ۲.
 مشخصات نشر : تهران: دیدمان، ۱۳۹۸.
 مشخصات ظاهری : ۱۷۶ ص: ۱۴×۵/۲۱×۵ س.م.
 فروست : اندیشنامه سیاست خارجی؛ ۴.
 شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۶۳۱۱-۷۷-۹
 وضعیت فهرست‌نویسی : فیبا
 یادداشت : ویراست قبلی: دیدمان، ۱۳۹۷ (۱۰۰ ص. بدون فروست).
 یادداشت : کتابخانه.
 موضوع : تحریم اقتصادی آمریکا -- ایران
 موضوع : Economic sanctions, American -- Iran
 موضوع : ایالات متحده -- روابط خارجی -- ایران
 موضوع : United States -- Foreign relations -- Iran
 موضوع : ایران -- روابط خارجی -- ایالات متحده
 موضوع : Iran -- Foreign relations -- United States
 رده‌بندی کنگره : HF1586/5
 رده‌بندی دیوبی : ۳۷۳/۷۳۰۵۵
 شماره کتاب‌شناسی ملی : ۵۹۲۰۷۲۸

انتشارات دیدمان
www.BORHAN.ir

عنوان:	جنگ اقتصادی آمریکا علیه ایران
نویسنده:	رحمتی رضا
نوبت ویرایش:	دوم
شابک:	۹۷۸-۶۲۲-۶۳۱۱-۷۷-۹
نشر:	دیدمان
تاریخ انتشار:	پاییز ۱۳۹۸
نوبت چاپ:	اول
شمارگان:	۲۰۰
قیمت:	۳۳۰۰۰ تومان

www.DidemanBook.ir
www.BORHAN.ir
info@borhan.ir

تهران، چهارراه شهید لواسانی، خیابان بوستان،
کوچه نسترن، پلاک ۳۲، واحد ۴

تلفن: ۰۲۱-۲۶۱۵۳۲۹۱
 پیامک: ۱۰۰۰۰۲۸۷

این کتاب با کاغذ حمایتی منتشر شده است.

کلیه حقوق این اثر متعلق به «اندیشنامه برهان» است و هرگونه نقل مطالب از آن صرفاً با ذکر منبع مجاز است.

فهرست

۱۰.....	پیشگفتار
۱۲.....	مقدمه

فصل اول

۱۵	جنگ اقتصادی؛ تعاریف، ویژگی‌ها و ابزارها
----------	---

بخش اول

۱۷	تعریف مفاهیم
۷۱	۱. منظور از «ابزار دیگر» در جنگ چیست؟
۱۹	۲. تعریف جنگ اقتصادی

بخش دوم

۲۳	روایت عمومی - تاریخی از توسل به جنگ
۲۳	۱. چرا قرائت از جنگ با ستر نظامی درونی شده است؟
۲۵	۲. چند مثال برای پرسش به دوره معاصر

بخش سوم

۲۹	اقتصاد؛ ابزاری تأثیرگذار در دنیای معاصر
----------	---

بخش چهارم

۳۵	شیوه‌های ژئوکconomیک و حکمرانی جدید آمریکایی
۳۶	۱. جنگ ارزی
۳۸	۲. تبدیل شدن دلار به عنوان ارز هژمون
۳۹	۳. استفاده از شبکه اقتصادی بین المللی
۴۰	۴. بنیان نهادهای نظری اقتصادی
۴۳	۵. ایجاد تسهیلات مشروط
۴۵	۶. قوام و دوام هژمونی اقتصادی

فصل دوم

تحلیلی چند علتی از منازعه ایالات متحده علیه ایران؛ چرا آمریکا به سمت جنگ اقتصادی حرکت کرد؟.....	۴۹
مقدمه.....	۵۰

بخش اول

منازعه چند علتی ایران-آمریکا.....	۵۱
۱. منازعه چند علتی.....	۵۱
۲. رویکردهای تک علتی در منازعه ایران-آمریکا.....	۵۱
۳. چرانمی توان منازعه ایران آمریکارا تک علتی تحلیل کرد؟.....	۵۴

بخش دوم

چارچوب های تحلیل سیاسی-استراتژیک	۵۷
۱. تحلیل مبتنی بر اتخاذ رویکرد سخت	۵۷
۲. تحلیل مبتنی بر اتخاذ رویکرد نرم	۶۴
۳. تحلیل مبتنی بر اقتصاد به عنوان میدان منازعه.....	۷۰

فصل سوم

چرا جنگ اقتصادی علیه ایران کارآمد است؟ «علل آسیب پذیری اقتصاد علیه ایران»	۷۱
مقدمه.....	۷۲
۱. وابستگی متقابل «اما نامتوازن» اقتصادی	۷۳
۲. اقتصاد رانثیر	۷۵
۳. دولتی بودن اقتصاد	۷۸

فصل چهارم

اهداف آمریکا از جنگ اقتصادی علیه ایران.....	۸۳
مقدمه	۸۴
۱. مبارزه ایدئولوژیک ایران و آمریکا و یافتن راهی برای مهار ایدئولوژیک ایران.....	۸۵
۲. چرانزع ایدئولوژیک وارد حوزه اقتصادی شد؟.....	۸۹

۹۰	۳. نزاع اصلی با گفتمان لیرالی توسعه یافته‌گی.....
۹۳	۴. تجربه موفق از تکیه بر پتانسیل های بومی در توسعه یافته‌گی.....

فصل پنجم

۹۷	تحریم‌های نفتی یک جانبه آمریکا علیه ایران.....
۹۸	مقدمه.....

بخش اول

۱۰۱.....	ترسیم مدل کلان مناسبات تحریمی آمریکا نسبت به ایران
۱۰۱.....	۱. از ۱۹۷۹ تا ۱۹۸۹؛ تحریم‌های نامنسجم، غیر کارآ و پیش‌بینی ناپذیر
۱۰۳.....	۲. ۱۹۹۰ تا ۲۰۰۱؛ به سمت تأثیرگذاری.....
۱۰۴.....	۳. سازوکارهای تضعیف کننده
۱۰۷.....	۳. از ۲۰۰۱ تا پایان دوره اوباما؛ هوشمندسازی تحریم‌ها علیه ایران.....

فصل ششم

۱۰۹	دور جدید جنگ اقتصادی آمریکا علیه ایران (۲۰۰۸-۲۰۱۹).....
۱۱۰	مقدمه

بخش اول

۱۱۱.....	گام‌های دور جدید جنگ اقتصادی (۲۰۰۸-۲۰۱۹).....
۱۱۱.....	۱. اوباما؛ الگوی فشار برای تغییر محاسبات رهبران نظام.....
۱۱۳.....	۲. برجام و تداوم الگوی تحریمی آمریکا
۱۱۵.....	۳. ترامپ؛ الگوی فشار برای جداسازی نظام اجتماعی از نظام سیاسی

بخش دوم

۱۲۵	تهدیدهای مدل جدید جنگ اقتصادی آمریکا علیه ایران
-----------	---

بخش سوم

۱۲۷	ترسیم الگوی جنگ اقتصادی علیه ایران در دوره ترامپ
۱۲۸	۱. ایجاد بحران کارآمدی نهادین

۱۲۸.....	۲. ایجاد بحران مشروعیت ایدئولوژیک.....
۱۲۹.....	۳. ایجاد بحران در مرجعیت سیاسی ایران در منطقه.....
۱۲۹.....	۴. بازسازی هژمونیک ایالات متحده
۱۳۰.....	۵. رسیدن به بزنگاه انقلاب اجتماعی.....
۱۳۰.....	۶. مسئله اساسی امنیتی سازی ایران.....
۱۳۰.....	۷. سیاست تصفیر نفت ایران.....
۱۳۰.....	۸. یک طرفه کردن فروش سلاح‌های بین‌المللی.....

فصل هفتم

۱۳۳.....	موقعیت ژئوکونومیک ایران در محیط منطقه‌ای و بین‌المللی.....
۱۳۴.....	مقدمه
۱۳۵.....	۱. موقعیت ژئوکونومیک خاورمیانه.....
۱۳۵.....	۲. موقعیت ژئوکونومیک اروپای شرقی.....
۱۳۶.....	۳. محدودیت‌ها و ظرفیت ایران در تحریم.....
۱۳۹.....	۴. ژئوکونومی و مزیت‌های اقتصادی ایران.....
۱۴۳.....	۵. ظرفیت ایران برای ارائه مدل اقتصادی

فصل هشتم

۱۴۵.....	راهکارهای کلان بازیگری اقتصادی ایران
۱۴۶.....	مقدمه
۱۴۶.....	۱. سطوح سه‌گانه تحلیل مواجهه با جنگ اقتصادی
۱۴۸.....	۲. راهکارهای مقابله با جنگ اقتصادی.....

فصل نهم

۱۵۵.....	اقتصاد مقاومتی
۱۵۷.....	بخش اول
۱۵۷.....	مفهوم‌شناسی اقتصاد مقاومتی.....

بخش دوم

۱۵۹	اصول بنیادین اقتصاد مقاومتی
۱۵۹	۱. وجود زیرساخت‌های اقتصادی
۱۶۰	۲. سرمایه‌گذاری در علوم دانش بنیان
۱۶۱	۳. تأمین امنیت غذایی، دارویی و نهاده و کالاهای اساسی
۱۶۱	۴. توجه ویژه به صادرات محصولات سرمایه‌گذاری شده
۱۶۲	۵. شفاف‌سازی و سالم‌سازی اقتصاد
۱۶۵	نتیجه گیری و ختیم کلام
۱۷۰	منابع
۱۷۰	منابع فارسی
۱۷۳	منابع لاتین

رهبر کبیر انقلاب اسلامی، حضرت امام خمینی (قدس سرہ)

اعتقادم است که اگر ما در محاصره اقتصادی یک ده سال، پانزده سال واقع بشویم شخصیت خودمان را پیدا می‌کنیم؛ یعنی همهٔ مغزهایی که راکد بودند در آنوقت و نمی‌توانستند فعالیت بکنند به فعالیت می‌افتد. این طبیعی است که اگر یک نفر آدم یک جایی نشسته و همه‌چیز او را می‌آورند تقدیمش می‌کنند این فکرش به کار نمی‌افتد... وقتی که یک ملتی دید که خارج همه‌چیزش را دارد اداره می‌کند و دیگر احتیاجی ندارد، این به فکر نمی‌افتد که خودش احتیاجش را رفع کند. آن روزی که این ملت فهمید که اگر ما جدیت نکنیم برای کشاورزی مان، جدیت نکنیم، برای صنعت نفتمن، جدیت نکنیم برای کارخانه‌های خودمان، از بین خواهیم رفت و کسی نیست که به ما بدهد، وقتی این احساس پیدا شد در یک ملتی که من خودم باید هر چیز می‌خواهم تهیه کنم، دیگران به من نمی‌دهند، این احساس اگر پیدا شد، مغزها به راه می‌افتد و متخصص پیدا می‌شود در هر رشته‌ای و بازوها یی که هر عملی را می‌توانند انجام بدهند به کار می‌افتد: کشاورزی را خودشان درست می‌کنند؛ کارخانه‌ها را خودشان راه می‌اندازند. چنانچه می‌بینید که کارخانه‌ها را راه انداخته‌اند - خودشان. در تلویزیون هم گاهی دیده می‌شود که خود راه انداخته‌اند، و یا ابتکاراتی کرده‌اند این‌ها. این ابتکارات از برکات این محاصره اقتصادی بود. اگر ما هر چیزی می‌خواستیم می‌فرستادند، جوان‌های ما دیگر نمی‌رفتند دنبال اینکه خودمان بکنیم. هست دیگر! می‌خواهیم چه کنیم. این محاصره اقتصادی را که خیلی از آن می‌ترسند، من یک هدیه‌ای می‌دانم برای کشور خودمان.

رهبر معظم انقلاب اسلامی، حضرت امام خامنه‌ای (مدظلهالعالی)

دشمنان ما فهمیده‌اند و دانسته‌اند که در جنگ سخت نظامی طرفی نخواهند بست. ... این را می‌دانند که اگر وارد درگیری و برخورد سخت و نظامی با ما بشوند، پایشان گیر می‌افتد. بله، به ما ضربه می‌زنند، اما خودشان ممکن است چندبرابر ضربه بخورند؛ این را فهمیده‌اند. راهی که پیدا کردند، جنگ اقتصادی و جنگ فرهنگی و مانند این‌ها است. حالا بحث فرهنگی به کنار، [اما] امروز آنچه مطرح است برای دشمنان ما، جنگ اقتصادی است. اتاق جنگ آمریکا علیه ما عبارت است از وزارت خزانه‌داری آمریکا که همان وزارت اقتصاد و دارایی‌شان است؛ آنجا اتاق جنگ با ما است. خب راه مقابله‌ی با جنگ اقتصادی چیست؟ این است که ما در داخل به اقتصاد خودمان بپردازیم. وقتی اقتصاد ما متکی بود، وابسته بود، مشکلات به وجود می‌آید. البته بنده عقیده ندارم به اینکه رابطه‌ی اقتصادی را از دنیا باید قطع کرد یا می‌توان قطع کرد؛ معلوم است که نمی‌توان؛ امروز همه‌ی دنیا به هم مربوط و متصل است اما تکیه‌ی به بیرون از مرزها غلط اندر غلط است؛ باید تکیه کرد.

بيانات در دیدار کارگران، ۱۳۹۷/۲/۱۰

پیشگفتار

بسم الله الرحمن الرحيم
يَا أَيُّهَا الْأَنَاسُ قَدْ جَاءَكُمْ بُرْهَنٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ وَأَنَّا لَنَا إِلَيْهِ كُمْ فُورَّأْمِينًا
ای مردم! همانا برای شما از جانب پروردگارتان برهانی آمده است و ما نوری
روشنگر (قرآن) به سوی شما فروفرستادیم (نساء: ۱۷۴).

سپاس خداوندی را که بشر را به برهان حقانیت وجود ذی جود آخرين فرستاده اش و
نور روشنی بخش کلام الله مجید هدایت کرد و ملت شریف ایران را با هدیه‌ی آسمانی
انقلاب اسلامی و حیات در ذیل نعمت ولایت در مسیر رشد و تعالیٰ قرار داد.

انقلاب اسلامی نعمت بی‌بدیلی بود که رهین ملت ایران شد تا مسیر تمدن‌سازی
اسلامی و الگو شدن برای جهان بشریت را بی‌پیماید و البته در این طریق، راه ناپیموده
هنوز زیاد است و نیازمند گام‌هایی استوار و خردورزانه هستیم. اندیشکده‌ی برهان که
متشكل از جمعی از فرزندان انقلاب اسلامی است، کانونی است فعال در زمینه‌ی
تبیین گفتمان تمدن‌ساز انقلاب اسلامی. تلاش این مؤسسه‌ی اندیشه‌محور بر این
است که با تکیه بر سرمایه و استعداد معرفتی-علمی نیروهای فرهیخته‌ی جریان
انقلابی و ارزشی، به تبیین گفتمان انقلاب کمک کند و در مسیر تربیت نیروهای فکری
تراز انقلاب اسلامی و یا به تعبیری، «مؤمن اندیشه‌ورز جهادی» بکوشد.

موسسه برهان مسیر مطلوب خود را حرکت در چارچوب الگوی امام-امت می‌داند

و بر این اساس، مبنای گفتمان‌سازی جهادگران فکری این اندیشکده بر پایه‌ی تبیین بیانات و دغدغه‌ها و مطالبات سیاسی-فرهنگی حضرت امام (ره) و مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) و تولید پژوهش‌های معرفتی و راهبردی معطوف به این مهم است. اندیشکده‌ی برهان بر آن است که در مسیر یک جهاد فکری و اعتقادی منسجم و متقن با پاسخگویی مستدل و منطقی به پرسش‌ها و مسئله‌های کنونی جامعه، گره‌گشایی از معضلات فکری و نظری و شبهه زدایی و تولید تحلیل و تأملات سالم و پالوده از کج اندیشه‌ی و انحراف، گام بردارد.

اندیشنامه حاضر که به قلم آقای رضا رحمتی به رشتۀ تحریر درآمده است سعی دارد چیستی و چرايی اعمال سیاست خصم‌مانه جنگ اقتصادي نظام سلطه به سرکردگی آمریکا علیه جمهوری اسلامی را واکاوی و چشم‌اندازها و راهکارهای مقتضی را ارائه دهد. لازم است از خدمات تمامی همکارانی که در تهیه این اثر مشارکت داشته‌اند، کمال سپاسگزاری به عمل آید.

امید است این اثر، گامی کوچک اما مؤثر در شناخت و تعمیق گفتمان تمدن‌ساز انقلاب اسلامی و بازخوانی اندیشه‌های ناب اسلامی و مورد رضایت پرچمدار هدایت بشر، حضرت ولی‌عصر (عج) قرار گیرد.

محمد جواد اخوان
مدیر اندیشکده برهان

مقدمه

برای اولین بار ایالات متحده آمریکا بود که در سال ۱۹۴۳ اداره‌ای تحت عنوان «اداره جنگ اقتصادی را با ۲۰۰ تحلیلگر بازار با کمک ۳۰۰۰ متخصص تاسیس کرد تا دلار را تضمین کند، وضعیت ایالات متحده آمریکا در عرصه بین‌المللی را ثبیت و تقویت کند و واردات آمریکا را در شرایط مطلوب و امنی تعقیب کند.» دفتر جنگ اقتصادی ایالات متحده آمریکا در طول جنگ سرد با حمایت از دلار و تضمین واردات ایالات متحده کمک قابل توجهی به این کشور در تقویت جایگاه اقتصادی کرد.

از زمانی که این دفتر تأسیس شد تا کنون، ایالات متحده آمریکا به طرق مختلف از جنگ اقتصادی علیه سایر کشورها استفاده کرده است، در دوره جنگ سرد با پوشش یک منازعه ایدئولوژیک - استراتژیک، ایالات متحده به دنبال انزوا و فروپاشی اقتصاد داخلی شوروی بود و به زعم برخی از اندیشمندان یکی از علل اصلی فروپاشی شوروی را بایستی همین استفاده از ابزار اقتصادی توسط آمریکا علیه این کشور عنوان کرد. بعد از آن نیز با استفاده از پشتونه ایدئولوژیکی و امکان تداوم هژمونی اقتصادی، با استفاده از ترتیبات اقتصادی بر جای مانده از کنفرانس ۱۹۴۴ برتوون وودز تلاش شد اعطای کمک‌های اقتصادی، مزیت‌های اقتصادی، وام‌های کلان و تسهیلات بانکی به سایر کشورها مشروط به اعمال سیاست‌های اقتصادی نهادهای نظارتی اقتصادی بین‌المللی که رویکرد اقتصاد بازار آزاد داشتند، شود.

در بسیاری از نمونه‌ها این سیاست‌ها اگرچه سبب ایجاد پیوند بین‌المللی

کشورهای هدف با سیستم اقتصادی بین المللی شد، اما نهایتاً منجر به کاهش ارزش پول ملی، اعتبار فزاینده دلار به عنوان منبع ارزی بین المللی معتبر، افزایش مالیات‌ها در سطح کشورهای هدف و ... شد. حتی برخی از کشورها به ناچار برای دریافت تسهیلات بین المللی به اعمال سیاست‌های شوک درمانی شده‌اند و به همین واسطه تضییقاتی را در اقتصاد ملی خود تجربه کرده‌اند.

در سال‌های ۱۹۷۳ و ۱۹۷۴ اعراب تضییقات نفتی نسبت به ایالات متحده آمریکا، کانادا، آفریقای جنوبی، انگلستان، ژاپن و سایر کشورهای صنعتی شده‌ای اعمال کردند که از اسرائیل در جنگ یوم کیپور (جنگ اکتبر ۱۹۷۳) جانبداری کرده بودند. این جنگ توانسته بود قیمت نفت را با جهشی خیره کننده مواجه کند.

نفس استفاده از این ابزار توسط کشورهای عربی که تا پیش از این در همه جنگ‌های نظامی قبلی از اسرائیل و شرکایش شکست می‌خوردند، موضوعی مهمی بود. برای ورود به بحث جنگ اقتصادی، این مثال تا حدی قانع کننده است که ابزار اقتصادی توان تغییر معادلات و محاسبات فکری را دارد. شورای روابط خارجی ایالات متحده آمریکا (CFR) در سال ۲۰۱۷ کتابی تحت عنوان «جنگ با ابزاری دیگر: ژئوکونومی و حکمرانی» منتشر کرد، که بجای در نظر گرفتن «ابزارهای نظامی به عنوان عاملی برای تفوق هژمونی ایالات متحده آمریکا» به ضرورت توجه به «حافظه گم شده ایالات متحده» یعنی «حکمرانی اقتصادی و ژئوکونومی» توجه کرده است.

در حوزه تئوریک این کتاب یکی از آثار عمیق و پر استناد در خصوص «نحوه استفاده از «حکمرانی جدید» یا «ابزار اقتصادی» در جهت استفاده‌های استراتژیک و ... بود. استفاده هدفمند از متغیرهای اقتصادی برای تأثیر بر بازیگران دیگران را عموماً جنگ اقتصادی تعریف کرده‌اند. ابزارها و متغیرهای اقتصادی تا حدی اهمیت دارند که برخی از متفکران آمریکایی معتقدند استفاده امریکا از این ابزار در نیمه دوم قرن بیست و اوایل قرن بیست و یکم به اندازه کافی (ظرفیت و توان ایالات متحده) نبوده است.

در حالی که ایالات متحده را می‌توان یکی از پیشروترین کشورها در استفاده از این ابزار در جهت نیل به اهداف ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک قلمداد کرد، با این حال برخی

معتقدند که «واشنگتن در چند دهه اخیر به صورت فزاینده‌ای سنت استفاده نظام مند از ابزارهای اقتصادی برای دستیابی به اهداف ژئوپلیتیک را ژئواکونومیک خوانده می‌شود، فراموش کرده است. این شکست گسترده حافظه استراتژیک اجتماعی [ملت]، ابزارهای قدرتمند واشنگتن برای نیل به اهداف سیاست خارجی اش را از بین برده است ۱۰ (Blackwill, ۲۰۱۶: ۲۱).» ضرورت توجه به ابزارهای اقتصادی برای تداوم هژمونی ایالات متحده از جمله مسائلی است که در چارچوب جنگ اقتصادی به آن توجه شده است. اهمیت دلار، اهمیت ارز دیجیتال با محوریت آمریکا، ضرورت حفظ و موازنۀ قدرت اقتصادی چین، و ... متغیرهای کلان جنگ اقتصادی محسوب می‌شوند.

هدف این کتاب این است که با توجه به ظرفیت جنگ اقتصادی و محیط اقتصادی بین المللی، تعاریف گفتمان جنگ اقتصادی از جمله تعریف جنگ اقتصادی و ژئواکونومی را بیان کرده، ابزارهای جنگ اقتصادی که غالباً توسط کشورها مورد استفاده قرار می‌گیرد را مرور کرده و علل روی آوردن ایالات متحده به جنگ اقتصادی علیه ایران را بررسی کرده و در گام بعد ظرفیت اقتصادی ایران برای بازداشت یا تغییر محاسبات در جنگ اقتصادی را مورد توجه قرار داده و نهایتاً به اقتصاد مقاومتی به عنوان یکی از مهمترین بخش‌های ظرفیت اقتصادی ایران در این منازعه اشاره کند.